

לימודי היסטוריה: אתגרים והתמודדויות

גדי ראונר

כאשר הרישום האוניברסיטאי למקצועות הומאניים נמצא במשבר שהולך ומחריף נראה כי יש טעם להציע למזכירות הפדגוגית במשרד החינוך ולפיקוח על הוראת היסטוריה לערוך בדק-בית אסטרטגי. נראה הכרחי שהקברניטים ישאלו את עצמם מהו הרציונל העומד מאחורי לימודי ההיסטוריה בבית הספר ומהם היעדים של לימודי היסטוריה וכיצד לעורר אצל התלמידים את הטעם והרצון לעסוק בתחום-דעת זה בחייהם המבוגרים; אולי בדק-בית כזה יתרום לשינוי.

אז למה מלמדים היסטוריה בבית הספר? הנה כמה כיווני מחשבה שיכולים לסייע לקידום הנושא. יש הטוענים שהיסטוריה היא דרך אחת שדרכה תלמידים יכולים ללמוד על עצמם. אחרים אומרים שמלמדים היסטוריה בבית הספר כדי לעורר את התלמידים, כדי להראות להם שהמציאות בה חיים היא מציאות "היסטורית", לא נצחית, לא קבועה מראש, מציאות זמנית. לומדים היסטוריה כדי להראות שינוי ולהציג את השינויים שעברו על בני-אדם במשך הזמן. מלמדים כדי לנסות להבין ולהתמודד מבחינה הכרתית עם מצבים חברתיים ופוליטיים עכשוויים, כדי להבין מה קורה מסביב: מי נגד מי? מדוע? מלמדים כדי לחשוף אינטרסים ותחבולות של מנהיגים ושל פוליטיקאים, כדי שהתלמידים לא יאמינו בצורה עיוורת לכל מה שנאמר ודווח בעיתונים, כדי להגביר את המודעות שלהם ושלא יעבדו עליהם בעיניים. מלמדים כדי שהתלמידים יהיו ביקורתיים יותר וכדי להעמיד במקומם את אלה הטוענים שמחזיקים דעה אחת נכונה ואמיתית על המתרחש או שמספרים סיפורים מיתולוגיים או משיחיים כאילו הם אמיתיים, בלי להעמיד גרסאות שונות או סימני שאלה. מלמדים היסטוריה כדי שהתלמידים ידעו להבחין בין דעות פוליטיות שונות וידעו מה המשמעות של הצבעה כזו או אחרת כשיצטרכו ללכת לקלפי. מלמדים היסטוריה כדי לגרום לרגישות מוסרית וכדי שהתלמידים יחשבו על התנהגותם האזרחית לאור ניסיונם של בני-אדם אחרים בתקופות ובמקומות שונים בעולם. יתכן כי יש עוד הרבה תשובות לשאלה הזאת, אך לעת עתה נסתפק בכך.

שאלה נוספת שקברניטי החינוך ההיסטורי במשרד החינוך צריכים לשאול את עצמם היא: מתי נוכל לומר שתלמיד "יודע היסטוריה"? מה זה לדעת היסטוריה? אל מול המגמה האנציקלופדיסטית של צבירת ידיעות ואימון הזיכרון, בעולם שבה פרטי האירועים נגישים לכל

דורש, ללא מאמץ, נראה כי המדד למידת הידע וההבנה ההיסטוריים, ולהצלחה יתקיימו כאשר בסוף כל פרק לימודי ישאלו המורים את התלמידים **"מה הפקתם מהלימוד מבחינה אישית?"** ויקיימו דיון על השאלה הזאת. מוצע כאן לאמץ שיחה כזאת בקבוצות קטנות לקראת סוף הלימודים בכיתה י"ב.

אולם כדי לא להשאיר דברים עמומים אני מציע רשימה של מרכיבים המהווים חלק מהמכלול של "לדעת היסטוריה". כל אחד ממרכיבים אלה ניתן לתרגמו לשפה ביצועית כדי לוודא מידת ההבנה של התלמיד. ואלה הם המרכיבים: לדעת שהאירוע ההיסטורי קרה בעבר ושהתנאים היו ייחודים לזמן ההוא; להיות מודע לגורמים שונים המתכנסים לידי אירוע מרכזי; להכיר בקיומן של פרספקטיבות שונות; לראות את האירוע כחלק מתהליך; להבין שבני אדם ביצעו את המעשה ושהיו קיימות אפשרויות אחרות שלא בוצעו; לדעת לזהות את התקופה או את הרעיון המרכזי של האירוע; לדעת לשייך אירוע או תופעה למסגרת רחבה יותר ועוד.

מבחינה מעשית, ואחרי 20 שנה מאז קיימת בצורה זו או אחרת, תכנית הלימודים הנוכחית נראה כי יש מקום לחשוב על תכנית חדשה, הן בתכנים, הן בדרכים הפדגוגיות שבה.

לגבי התכנים – כאן המשימה היא לבחון מחדש כיצד לשלב היסטוריה לאומית והיסטוריה עולמית לידי תכנית אחת מכיתה ו' ועד כיתה י"ב שבה תלמידים יחשפו לאירועים החשובים ביותר של תולדות הלאום ושל עמים אחרים בתבל. חברת המבוגרים צריכה לשאול את עצמה מהן הידיעות שבוגר המערכת צריך לקבל במהלך לימודי ההיסטוריה ועם מה הוא מצופה לצאת ממנה. מאחר שלא ניתן ללמוד את כל ההיסטוריה, נדרשת מנה גדולה של אומץ אינטלקטואלי כדי **לצמצם את רשימת הנושאים** ולאפשר קיומם של חקירות ולימוד היסטוריים עמוקים ופוריים יותר. זו השדרה הנושאת, אליה מצטרפת השדרה הפדגוגית המרכזית.

לגבי הפדגוגיה של התכנית – המשימה היא לכתוב תכנית לימודים היסטורית-פדגוגית שבה יופיעו לא רק רשימת נושאים ותת-נושאים, אלא מאגר עשיר של פרקים. לכל פרק יוקדש חוברת, פרי כתיבה של היסטוריון מומחה בתחום יחד עם איש חינוך/ דידקטיקה.

בכל פרק לימודי יופיעו הסעיפים הבאים: מהו הרציונל העומד מאחורי נוכחות האירוע הזה בתכנית הלימודים (למה הוא חשוב?); מהם סוגי החשיבה והמיומנויות של ההיסטוריון בבואו לחשוף בפני הלומדים את הנושא (חשיבה היסטורית)? מהם המושגים והרעיונות המרכזיים המגוונים של הנושא על פי הזיכרון הקולקטיבי ועל פי המחקר ההיסטורי (חשיבה ביקורתית)?;

מהן נקודות ההשקה בין התוכן הלימודי לבין עולמם של התלמידים (מדוע הפרק הזה יכול להיות משמעותי עבור התלמידים?); מהן המטרות של לימוד הפרק - מבחינת הידע, המשמעות וטיפוח הפונקציות הקוגניטיביות שיש לטפח?; מהן השאלות והפעילויות שיכולות להנחות את המורים בבואם ללמד את התוכן הזה?

סבורני כי פריסה נושאית-פדגוגית כזאת המהווה שדרה מרכזית בתכנית הלימודים להיסטוריה הינה ביטוי לפוטנציאל החינוכי הרב הטמון במקצוע. הזרקור החברתי חייב לנוע מהתמקדות בהיסטוריה לאומית גדושה בפרטים וזיכרונות קולקטיביים, לעבר תכנים מאוזנים מבחינה לאומית-כללית. המשימה החשובה היא **יצירת מסכת היסטורית-פדגוגית** רחבה ופורייה בכל שיעור ובכל יחידה במשך כל שנות הלימוד. יש לשער שמורים מוכשרים ומחויבים ישמחו ללמד על פי המתכונת המוצעת.

חשיבה על הרציונל ועל היעד הסופי לצד שינויים מהותיים בתכנית הלימודים יכולים להצביע על שינוי בלימודי היסטוריה ואולי אלה יגרמו להתקרבות בין התלמידים לבין המקצוע. אולי יתעורר אצלם ניצן של סקרנות אינטלקטואלית והדבר יבוא לידי ביטוי ברישום האקדמי.

4 במרץ 2016

ד"ר גדי ראונר – מלמד הוראת היסטוריה באוניברסיטת תל אביב ובאוניברסיטה הפתוחה. ספרו **הוראת היסטוריה – חישוב מסלול מחדש** יראה אור בקרוב.